

דף שבועי

בס"ד

פרשת שמיני, תשפ"ב, מספר 1463

במה נחלקו משה ואהרון?

יוסף תבורי

במה נחלקו משה ואהרון? האם קרה משהו שמשה לא ידע עליו, והוא אשר גרם לכוהנים להימנע מאכילת הבשר? או שאולי השיב אהרון תשובה המבוססת על הלכה שמשה לא ידע (או שכח)? אפשרות אחרונה זו בעייתית לכאורה, אבל נראה בהמשך שהיא מצויה בפרשנות חז"ל לסיפור.

אחת התשובות המצוינות בדברי חז"ל היא, שבשר הקורבן נטמא, ואסור לאכול בשר קודשים שנטמא (זבחים קא ע"א-עב). משה לא ידע זאת, וכאשר הודיעו אהרון על כך, הבין משה שאהרון פעל בצורה נכונה. לפי זה אנו מבינים שהכוהנים יכלו לאכול את המנחה ובשר השלמים, כי הם לא נטמאו. אולם לפי תשובה זו קשה להבין מה בא כל הסיפור ללמד אותנו.

אבן עזרא פירש שהייתה עובדה אחרת שמשה לא ידע. אהרון השיב "וְאֶכְלְתִּי חֶטְאֵת הַיּוֹם" (וי' י:ט) כמשפט חיווי: אכן אכלתי מן הבשר, אבל רק את השיעור המינימלי ש"יִיטב בְּעֵינַי ה'". אהרון לא אכל את הכול – כפי שהלכה מחייבת – משום שהיה טרוד ב'צרות או דאגות על מות הבנים' (ראב"ע שם).

מנגד, רוב הפרשנים הבינו שתשובת אהרון היא בגדר שאלה רטורית; אחרי שקרו לו הדברים האלה, 'אילו אכלתי את החטאת, הייטב בעיני ה'?!' אבל שאלה רטורית מניחה שהשומע אותה מבין את התשובה מעצמו, ואילו תשובת אהרון אינה חד-משמעית, והפרשנים, כאמור, נחלקו במהותה.

יש מספר מפרשים המסבירים שאהרון לא אכל כלל מן הקורבן, מתוך שיקול שאפשר לקרוא לו 'מטה-הלכתי'. הרעיון העיקרי הוא שאהרון קיבל אחריות על חטא בניו, והבין שהוא עצמו זקוק לכפרה, ולכן אין הוא ראוי לכפר על בני ישראל על ידי אכילת החטאת. רעיון זה מופיע,

פרשתנו פותחת בתיאור עבודת הקורבנות ביום השמיני למילואים, שהוא היום הראשון של העבודה הסדורה במקדש. הקרבת הקורבנות על המזבח הושלמה: "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים" (וי' ט:כד). אבל עדיין צריך להשלים את עבודת הקורבנות בכך שהכוהנים יאכלו את החלקים שהם חייבים לאכול. אכילת הקודשים נחשבת כחלק אינטגרלי של עבודת הקורבנות. אולם בינתיים אכלה האש את בני אהרון, והשאלה הייתה איך להמשיך?

יש שלושה מאכלים שהכוהנים צריכים לאכול: (1) המנחה; (2) השוק והחזה של קורבן השלמים; (3) בשר קורבן החטאת. משה ציווה את אהרון ובניו הנותרים לאכול את המנחה ובשר השלמים, כאילו לא קרה דבר, אך בהגיעו לדון בבשר החטאת הוא גילה, שהבשר נשרף כבר, שכך היה דינו אילו היו מנועים מלאכול אותו. משה קצף על כך, כי אכילת הבשר נועדה "לְשֵׂאת אֶת עוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי ה'" (וי' י:ז), ואם הכוהנים לא אכלוהו, נראה שהכפרה נעדרת.

לשאלת משה: "מִדּוּעַ לֹא אֶכְלֶתֶם אֶת הַחֶטְאֵת" (שם), השיב אהרון: "הֵן הַיּוֹם הַקְּרִיבוּ אֶת חֶטְאֵתְךָ וְאֶת עֹלֹתֶיךָ לִפְנֵי ה' וַתִּקְרָאנָה אֵתִי כְּאֵלֶּה וְאֶכְלְתִּי חֶטְאֵת הַיּוֹם, הֵיִטֵּב בְּעֵינַי ה'?" תשובתו התקבלה על ידי משה: "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו" (שם: יט-כ).

* יוסף תבורי הוא פרופ' אמריטוס, המחלקה לתלמוד, בר-אילן.

1 בין סיפור פטירתם להוראות ההמשך נכנס הציווי על איסור שתיית יין לכוהנים הבאים לעבוד במקדש. כידוע, חז"ל דרשו, שהפסקת רצף הסיפור באיסור זה נועדה לרמוז שבני אהרון מתו בעוון הזה. רד"צ הופמן הציע, שאולי האיסור על היין הוא המשך ישיר של האיסור לנהוג במנהגי אבלות על פטירתם של נדב ואביהוא, כי נהגו לתת יין לאבלים (פירוש לספר ויקרא, ירושלים תשי"ג, עמ' רו). בדרך דומה הלך הנצי"ב שהסביר, שהאיסור נאמר כאן כדי שלא ייתנו יין לאהרון להפיג את צערו, וכדי שיוכל להמשיך בעבודת היום (העמק דבר שם).

משה למד שאונן יכול לאכול מ'קודשי השעה' של היום השמיני, אבל הבין שההיתר הוא היתר גורף לכל הקורבנות המוקרבים באותו יום – גם 'קודשי דורות'. לעומתו חשב אהרון שההיתר מוגבל ל'קודשי שעה', ולכן, אף על פי שהותר לאכול משעיר החטאת של היום השמיני, אסור היה לאכול מהשעיר של ראש חודש, ולכן אהרון שרף אותו. התלמוד מסביר שסברתו של אהרון בנויה על קל וחומר ממעשר שני שאסור לאכול ממנו באנינות (בבלי זבחים קא א-ב).⁵

בכל הפירושים (פרט לאלה שמציגים את משה כמי שלא הכיר את העובדות או כמי ששכח הלכה ידועה), משה ואהרון עומדים לפנינו כחכמי הלכה המתדיינים על מקרה מיוחד שפרטיו לא נתבארו בתורה. אהרון לא שאל את משה מה לעשות, אלא הכריע בעצמו. משה הקשיב לדברי אהרון ולא הציע שישראל את ה', כפי שעשה במקרים אחרים (במ' ט'; טו:לב-לו). הוא השתכנע מדברי אהרון. זהו פשוטו של הכתוב, וכן נמצא בספרא: "הודה ולא בוש לומר 'לא שמעתי'".⁶ הסיפור מציג לפנינו את ראשיתה של תורה שבעל פה, תורה המתכוונת לפתור בעיות חדשות על פי ניתוח שכלי של המסורת ושל המקורות.⁷

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

5 התלמוד נכנס כאן לדיון אם אנינות הלילה שלאחר הקבורה והפטירה היא מן התורה או מדברי חכמים, והפרטים אינם חשובים לענייננו.

6 ספרא, שמיני, פרשה א, פרק ב:ב, ירושלים תש"ט, נ ע"א. וכן הוא בכ"י וטיקן 66, ניו יורק תשי"ז (מהדורת פינקלשטיין, עמ' רג). יש להעיר שהבבלי גרס 'לא בוש משה לומר לא שמעתי, אלא שמעתי ושכחתי' (זבחים קא ע"ב). התוספת 'שמעתי' ושכחתי' מלמדת שאהרון לא חידש הלכה, אלא הזכיר למשה הלכה שלמד ממנו, ומשה שכח אותה. חכמים נחלקו בקביעת מהי בושה גדולה יותר אצל משה: 'שכחתי' או 'לא למדת'. א' מזרחי פירש ששכחה היא בושה, ומשה הודה שלמד ושכתב במקום להצטדק ולומר 'לא שמעתי' (מזרחי על התורה, ו' י:כ). לעומת זאת, ר' משה סופר חשב ששכחה אינה בושה גדולה כל כך. הבושה הגדולה יותר היא ש'אהרון העמיק יותר' בהבנת דברי התורה. משה לא ניסה להתחמק באמירת 'למדתי ושכחתי' אלא הודה שלא שמע (תורת משה, ו' שם).

7 י' תבורי, "למהות התורה שבעל פה ולקדמותה", בר-אילן, ל-לא (תשס"ו), עמ' 589-569.

בניואנסים שונים, אצל הרשב"ם, כלי יקר, רש"ר הירש, הנצי"ב, רד"צ הופמן, וי' גרוסמן.²

לחז"ל הייתה דרך אחרת בפרשנות עניין זה. לפי מסורת חז"ל, יש כאן נתון נוסף שלא נזכר בפרשה: התאריך של היום השמיני הזה היה ראש חודש ניסן.³ ביום הזה הקריבו קורבנות ראש חודש, שכללו שעיר חטאת, וגם הוא שעיר הבא לכפר על העם. מעתה, יש מקום לדון אם הזכרת 'שעיר החטאת' על ידי משה מכוונת לשעיר החטאת של היום השמיני או לשעיר החטאת של ראש חודש. ההבדל הגדול ביניהם הוא, שהקורבנות המיוחדים של היום השמיני של המילואים היו קורבנות חד-פעמיים, 'קודשי שעה', ואילו שעיר ראש חודש הוא מצווה לדורות – 'קודשי דורות'. לחז"ל היה ברור, שיתכן שיש הבדל בין 'קודשי שעה', מצווה הנוהגת רק פעם אחת, לבין 'קודשי דורות' הנוהגים תמיד. יש להזכיר שהיה כאן גם שעיר חטאת שלישי! הרי לכל הדעות, היום השמיני למילואים, שהיה היום הראשון של עבודת המקדש הסדורה, היה גם היום הראשון להקרבת הקורבנות של נשיאי השבטים, כפי שתואר בפרשת 'נשא'. בין קורבנות הנשיאים היה גם 'שעיר עזים אחד לחטאת', אלא שהיה ברור לכול שמשה רבנו לא התכוון בדבריו לשעיר החטאת של הנשיא, משום שציין שהחטאת הנדונה נועדה 'לְשֵׂאת אֶת עֹון הַעֲדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לְפָנַי ה'' (וי' י:יז). קורבן החטאת של הנשיא אינו יכול לכפר על עוון העדה, כי מדובר בחטאת יחיד.⁴

מעתה נפתח פתח להבנה אחרת בדיון שבין משה ואהרון. הדיון נסוב על ההלכה הקובעת שלאדם אונן (אדם שנפטר אחד מקרוביו שהוא חייב להתאבל עליו) אסור לאכול מבשר הקודשים. אין חולק על איסור זה, אבל תנאים נחלקו במקרה שקברו את הנפטר ביום המיתה, אם הקרוב נחשב "אונן" גם בלילה שלאחר מכן. איסור זה אינו רלוונטי לפשט המקרא, שהרי כל עניינו בקורבנות המיוחדים של היום השמיני, שהם 'קודשי שעה', ובהיותם חד-פעמיים היה ברור שיש להם כללים משלהם. לפיכך, ביום השמיני של המילואים הותר למי שהיה 'אונן' לאכול מ'קודשי שעה', ובהקשר זה הייתה שאלה, אם ההיתר לאכול באנינות ביום השמיני חל גם על 'קודשי דורות', כלומר על שעיר ראש חודש.

2 י' גרוסמן, תורת הקורבנות - מחוות של בשר ורוח, ירושלים תשפ"א, עמ' 634-635.

3 אין זה ברור מדוע חשבו חז"ל שהתאריך היה ראש חודש ניסן. ראו ח' מיליקובסקי, סדר עולם, ב, עמ' 134.

4 אמנם עניין כפרת העדה לא נזכר במפורש בפרשת הקורבנות של ראש חודש (במ' כח:טו), אבל מאחר שנאמר עליו שהוא הובא "לְחַטָּאת לְה'", הבינו חז"ל שהוא מכפר, בדומה למועדים אחרים שבהם נאמר בפירוש ששעיר החטאת נועד לכפר (במ' כח:כב [פסח], שם:ל [יום הביכורים], שם כט:ה [ראש השנה]). ראו משנה שבועות, א, ד-ה.